

25.10.2022

Eduskunnan valtiovarainvaliokunnan kunta- ja hyvinvointijaostolle**Valtioneuvoston ihmiskaupan vastaisen työn koordinaattorin lausunto: HE 41/2023 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2024 - Ihmiskaupan ehkäiseminen ja ihmiskaupan uhrien auttaminen – tilannekuva TAE2024 pohjautuen**

Valtioneuvoston ihmiskaupan vastaisen työn koordinaattori kiittää mahdollisuudesta lausua otsikkoasiassa. Koordinaattori lausuu asiassa lähinnä siitä näkökulmasta, millaisia mahdollisia kehittämistarpeita ihmiskaupan uhrien auttamisessa olisi ja silmällä pitäen erityisesti hallitusohjelman tavoitteita ihmiskaupan ehkäisemiseksi poikkihallinnollisesti ja kokonaisvaltaisesti.

Hallitusohjelmassa ihmiskaupan vastainen työ on nostettu esiin yhtenä rikosilmiönä, jonka torjuntaa pyritään tehostamaan. Hallitusohjelmaan on ihmiskaupan torjunnan poikkihallinnollisuuden ja kokonaisvaltaisuuden lisäksi kirjattu mm. seuraavaa:

- Korotetaan työelämässä tapahtuvan hyväksikäytön rangaistavuutta.
- Suunnataan työsuojelutarkastuksia riskianalyyysien mukaisesti sinne, missä suoje-lun tarve on suurin.
- Viranomaisten yhteistyömahdollisuuksia parannetaan muun muassa varmista-malla tiedonsaanti- ja oma-aloitteiset tiedonanto-oikeudet viranomaisten välillä. Käynnistetään tarvittavat lainsäädäntö- ja muut toimet viranomaisten tiedon-vaihdon kehittämiseksi niin, että hyväksikäytön ehkäiseminen tehostuu ja väärin-käytökset saadaan tiedoksi toimivaltaisille viranomaisille.
- Tehostetaan viranomaisvalvontaa varmistamalla poliisille riittävät resurssit koko maassa poliisilaitosten ja ihmiskauppayksikön osalta ja toimivaltuudet selvittää ja paljastaa työperäisen maahanmuuton väärinkäytöksiä.
- Torjutaan maahanmuuttoon liittyvää työperäistä hyväksikäyttöä ja turvataan ri-koksen uhrien tukipalvelut.

Ihmiskauppa on vakavaa hyväksikäyttöä, jossa tekijä saattaa uhrinsa alisteiseen asemaan ja hyväksikäytön kohteeksi saadakseen uhrista taloudellista tai muuta hyötyä. Uhriksi joutuneen vapautta tehdä itsenäisesti päätöksiä elämästään ja toiminnastaan rajoite-taan. Ihmiskauppaa voi ilmetä monin eri tavoin. Kyse voi olla esimerkiksi seksuaaliseen tai työvoiman hyväksikäyttöön liittyvästä ihmiskaupasta tai rikolliseen toimintaan taikka avioliittoon pakottamisesta. Ihmiskaupan uhri voi olla haavoittuvassa tai heikossa ase-massa ja rikoksentekijästä riippuvainen. Ihmiskauppa voi olla valtioiden rajat ylittävää rikollisuutta tai tapahtua kokonaan Suomen rajojen sisäpuolella.

Ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma on ollut keskeinen työkalu, jonka avulla ministeriöt ja alainen hallinto ovat osallistuneet ihmiskaupan vastaiseen työhön ja jonka kautta on tehostettu laaja-alaisesti ihmiskaupparikollisuuden ehkäisyä ja torjuntaa. Toimintaohjelman hankkeiden avulla ihmiskaupan vastaista työtä on saatu ulotettua myös käytännön operatiiviselle tasolle esimerkiksi poliisissa, työsuojeluviranomaisessa, maahanmuuttohallinnossa, työllisyys- ja kotoutumispalveluissa sekä sosiaali- ja terveydenhuollossa. Nykyisen toimintaohjelman toimeenpanokausi päättyy vuoden 2023 lopussa. Ohjelman toimeenpano etenee pääosin suunnitellusti ja aikataulussa. Tällä hetkellä tehdään arviota pian päättyvästä ohjelmakaudesta ja sen pohjalta suunnitellaan jatkotoimet. Ohjelmalla on mm.:

- tehostettu ihmiskaupan torjuntaa poliisissa esimerkiksi lisäämällä paljastavaa toimintaa ja vahvistamalla moniammatillisia toimintamalleja,
- muodostettu valtakunnallinen ihmiskaupparikollisuuden tilannekuva operatiivisen ja strategisen johtamisen tueksi,
- selvitetty Rajavartiolaitoksen toimivaltuuksien laajentamismahdollisuudet tutkia ihmiskaupparikoksia silloinkin, kun niihin ei liity laitonta maahantulon järjestämistä,
- tehty lainmuutokset, joiden myötä videoitujen kuulustelun käyttömahdollisuuksia ihmiskauppa- ja sen lähirikoksia koskevissa oikeudenkäynneissä lisättiin,
- perustettu ihmiskaupparikoksiin erikoistuneiden syyttäjien verkosto,
- parannettu ihmiskaupan uhrien tunnistamista sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluissa,
- lisätty laajasti eri hallinnonaloilla toimivien viranomaisten koulutusta,
- julkaistu useita selvityksiä ja tutkimuksia ihmiskauppaa koskevan lainsäädännön soveltamiskäytännöstä, sekä
- lisätty yritysten ja työmarkkinajärjestöjen tietoisuutta ihmiskaupasta

Ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma samoin kuin sen valmistelua ja seuranta varten asetetut rakenteet, ts. oikeusministeriöön sijoitettu valtioneuvostotasoinen koordinaatio sekä työ- ja ohjausryhmät, ovat tukeneet myös uusiin esille nousseisiin haasteisiin tarttumista. Tällaisia ovat esimerkiksi sijaishuoltopaikastaan luvattomasti poistuneiden (hatkanneiden) lasten ja nuorten riski joutua ihmiskaupan uhriksi sekä rikollisessa toiminnassa hyväksikäyttäminen osana katu- ja jengirikollisuutta. Nämä samaiset rakenteet ovat mahdollistaneet ihmiskaupan vastaisen työn järjestelmällisen sisällyttämisen myös esimerkiksi talousrikollisuuden, järjestäytyneen rikollisuuden ja lähisuhdeväkivallan vastaiseen työhön. Samalla ihmiskaupan vastaisen työn vaikuttavuus on parantunut, mikä näkyy esimerkiksi viranomaisten osaamisen kehittymisenä, tunnistettujen ihmiskauppataapausten määrän kasvuna ja tehokkaampana rikosvastuun toteutumisena. Suomi on saanut ihmiskaupan vastaisesta työstään myös runsaasti myönteistä kansainvälistä huomiota.

Rikosvastuun toteutumisesta ihmiskaupparikosasioissa tulee edelleen tehostaa rikoksesta epäillyn oikeusturvasta huolehtien. Kiinnijäämisriskiä tulee nostaa ja sitä kautta ehkäistä hyväksikäyttöä, ihmiskauppaa, harmaata taloutta ja talousrikollisuutta esimerkiksi edelleen tehostamalla viranomaisyhteistyötä. Valtakunnallinen ihmiskauppatutkintaryhmä on ollut toimiva ja tehokas tapa paljastaa ja tutkia ihmiskauppa- ja lähirikoksia. Keskitehtyyn osaamisen kautta on voitu tukea myös muita poliisiyksiköitä sekä nostaa osaamisen

tasoa valtakunnallisesti. Tästä syystä on valtakunnallisen ihmiskauppatutkintaryhmän rahoituksen pysyvä turvaaminen ihmiskaupan vastaisen työn tehokuuden kannalta hyvin keskeistä.

Samalla on kuitenkin edelleen vahvistettava poliisin ihmiskaupan vastaista toimintaa muissa poliisiyksiköissä. Tämä on tärkeää siitä syystä, että ihmiskauppa paljastuisi ja sitä osattaisiin tutkia koko Suomessa mahdollisimman yhdenmukaisesti. Rikosvastuun toteutuminen kuitenkin edellyttää, että myös rikosprosessiketjun myöhemmille toimijoille, syyttäjälaitokselle, tuomioistuimille ja rangaistusten täytäntöönpanosta vastaaville viranomaisille osoitetaan niiden tarvitsemat lisäresurssit ottaen huomioon oikeudenhoidon selonteossa esitettyt rahoitustarpeet sekä työmäärän lisäys, joka aiheutuu ihmiskaupparikosten tutkintaan osoitetuista resursseista.

Eduskunnan valiokunnat ovat aikaisemmin kiinnittäneet huomiota ihmiskaupan uhrien osalta viranomaisten osaamisen kehittämistarpeisiin hyvinvointialueilla ja kunnissa (HaVM 30/2022, TyVM 12/2022, VaVM 37/2022). Myös kansallisena ihmiskaupparaporttoijana toimiva yhdenvertaisuusvaltuutettu on suositellut, että sosiaali- ja terveydenhuoltouudistuksen yhteydessä hyvinvointialueille rakennetaan toimivat menettelyt ihmiskaupan uhrien tunnistamiseksi ja avun pariin ohjaamiseksi (K 7/2022). Kertomuksen johdosta Eduskunta edellytti, että valtioneuvosto toteuttaa tarvittavat toimenpiteet ihmiskaupan uhrien tunnistamiseksi ja avun pariin ohjaamiseksi hyvinvointialueilla (EK 52/2022 vp).

Oikeusministeriössä on keväällä 2023 käynnistetty kaksivuotinen hanke, jossa valmistellaan valtakunnallista ohjeistusta ihmiskaupan uhrien avunsaannin turvaamiseksi. Jalkautamisen näkökulmasta olisi kuitenkin olennaista, että jokaisella hyvinvointialueella olisi resursseja sekä ihmiskaupan vastaisen työn koordinoimiseen että varsinaiseen käytännön asiakastyöhön. Jatkossa saattaisikin olla hyödyllistä arvioida, millaisia rakenteellisia ratkaisuja ihmiskaupan vastainen työ hyvinvointialueilla voisi käytännössä edellyttää ja millaisia resursseja työ mahdollisesti vaatisi. Rakenteelliset ratkaisut saattaisivat edistää ihmiskaupan uhrien oikeuksien toteutumista ja samalla tukea hyvinvointialueiden ammattilaisten työtä. Varmistamalla riittävät ja oikea-aikaiset palvelut ihmiskaupan uhreille edistetään myös ihmiskaupan ilmituloa ja rikosvastuun toteutumista, kun uhrit hakevat viranomaisilta apua, heidät tunnistetaan palveluissa asianmukaisesti, he tekevät rikosilmoituksen ja voivat osallistua itseään koskevaan rikosprosessiin.

Järjestöjen, kuten nk. Neliapila-järjestöt¹, matalan kynnyksen palveluiden ja erikoistuneen tuen merkitys ihmiskaupan ilmitulolle on tunnustettu laajalti, mutta sen laatu ja jatkuvuus ovat vaarassa, mikäli rahoituspohjaa ei vahvisteta. Myös matalan kynnyksen palvelut ovat keskeisessä asemassa rikosten ilmitulossa ja rikosentorjunnassa: mikäli rikoksia ei tunnisteta, eivät rikosentekijät joudu vastuuseen teoistaan ja uudelleen uhriksi joutumisen sekä rikosten uusimisen riski kasvaa.

¹ Neliapilajärjestöt on aktiiviseen yhteistyöhön perustuva järjestöverkosto ihmiskaupan ja ihmiskaupan kaltaisten rikosten uhrien järjestölähetoisessä auttamisessa sekä ihmiskauppaan liittyvien haavoittuvuuksien tunnistamisessa. Neliapilajärjestöjä ovat Monika-Naiset liitto ry, Paolaisneuvonta ry, Pro-tukipiste ry ja Rikosuhripäivystys. Verkosto perustettiin vuonna 2015.

Osana kesällä alkanutta Suomen Itämeren maiden neuvoston (CBSS) puheenjohtajuutta (2023 – 2024) oikeusministeriössä on käynnissä hanke, jossa tullaan kokoamaan yhteen ja jakamaan Itämeren maiden parhaita käytäntöjä lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan ehkäisemiseksi ja torjumiseksi. Kyseisestä hankkeesta saattaa nousta esiin tarpeita vahvistaa erityisesti lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan vastaisia toimia myös kansallisesti.

Valtioneuvoston ihmiskaupan vastaisen työn koordinaattori

Venla Roth